

Vladas Žulkus

Palangos neįtvirtinta gyvenvietė prie Gintaro muziejaus

BRIAI 2013 m. gegužės–birželio mėnesiais prie Palangos dvaro sodybos (buvę Tiškevičių rūmai, dabar Gintaro muziejus) (UK 23429) vykdė žvalgomouosius tyrimus. Tyrimų užsakovas – UAB „IRDAIVA“ – čia atliko požeminių tinklų renovacijos, dangų rekonstrukcijos ir Gintaro muziejaus pusrūsio dalinės rekonstrukcijos darbus.

Palangos dvaro sodybos aplinkoje archeologiniai tyrimai iki šiol atlikti keliose vietose: alkvietėje – piliakalnyje, vadinamame Birutės kalnu, ir jo papėdės gyvenvietėje 1976, 1983, 1990 ir 1993 m. (*ATL 1982 ir 1983 metais*, V., 1984, p. 43–46; *ATL 1990 ir 1991 metais*, V., 1992, t. I, p. 62–65; *ATL 1992 ir 1993 metais*, V., 1994, p. 94–96), kur aptikti X–XVII a. kultūriniai sluoksniai; apie 90 m į R nuo Birutės kalno 1990–1991 m. tyrinėtame Žemaičių kalnelyje (*ATL 1990 ir 1991 metais*, V., 1992, t. II, p. 66–68), kur rasta senovės gyvenvietė su X–XIV a. kultūriniais sluoksniais bei XV–XVI a. kapais) 2010 m. į R ir PV nuo grafų Tiškevičių rūmų (*ATL 2010 metais*, V., 2011, p. 45–60, vadovas R. Kraniauskas), kur aptikti X–XII a. kultūriniai sluoksniai. Tuo pat metu tranšėjose, iškastose nedalyvajant archeologui, šalia Palangos dvaro rūmų pastato pastebėti kultūrinio sluoksnio pėdsakai.

2013 m. tyrinėta teritorija yra nedidelė kalvoje, kuri virš jūros lygio iškilusi per 9–11,5 m. Tyrimų vietos buvo į P, į R, ir į Š nuo Gintaro muziejaus pastato. Jų bendras plotas sudarė 59 m² (perkasa ir 5 šurfai). Rūmų P pusėje tirtoje **perkasoje 1** (22 m²), rekonstruojamų laiptų

vietoje, tarp rūmų pastato ir koplyčios, didelę jos dalį užėmė nuo 1 iki 3 m gylio perkasmiai. Perkastos V ir Š dalyse po perkasimais fiksuoti du humuso sluoksniai – viršutinis 70 cm gylyje, apatinis – 1,4 m gylyje. Abu sluoksniai smėlyje išsiskyrė tamsia juoda žeme su rusvomis medienos dėmėmis ir retomis medžio šakelėmis ir buvo vos 2–5 cm storio.

Perkasoje 1 rasti dviejų kultūrinių sluoksnių fragmentai. Kultūrinio sluoksnio 1 paviršius buvo 1,3–1,5 m gylyje H_{abs} 9,35–9,65 m ir žemėjo P kryptimi. Sluoksnio storis siekė 20–30 cm. Š perkasos dalyje paruoštos 7,5–10 cm skersmens kuolavietės ir stulpvietės, įgilintos nuo sluoksnio paviršiaus nuo 1 iki 14 cm. Perkastos P dalyje atsidenę plūkto molio sluoksnis su ruda žeme ir angliukais (1 pav.). Sluoksnio paviršius vietomis perdegęs, giliau molis grynas, iki 10–11 cm storio. Apie molio sluoksnį buvo tamsesnių dėmių su anglimis, daug nedidelių akmenų, gana daug iš jų buvo perdegę. Šalia dar rasta židinio dėmė su daug perdegusių akmenukų. Dėmėje buvo gana dide-

1 pav. Plūktas molis kultūrinio sluoksnio 1 apatiniame horizonte perkasoje 1. V. Žulkaus nuotr.

Fig. 1. The hard-packed clay in the lower horizon of cultural layer 1 in trench 1.

2 pav. Kultūriniai sluoksniai 1 ir 2 perkasoje 1.
V. Žulkaus nuotr.

Fig. 2. Cultural layers 1 and 2 in trench 1.

lių anglių, aptiktas sudegęs rąstelis. Rąstelio anglys paimtos datavimui C^{14} metodu. Šio židinio dėmė stratigrafiškai buvo vėlesnė už plūkto molio sluoksnį. Apie židinį ir molio plotą buvo lipdytos ir apžiestos keramikos, rasta geležinė kaltinė vinis.

Kultūrinio sluoksnio apatinėje dalyje atsidengė apardyto molio krosnies pado fragmentas. Apie krosnies padą buvo padrikai išsidėsčiusių 6–12 cm skersmens kuolaviečių, atokiau rasta ugniavietės dėmė su kuoliukais jos pakraščiuose. Apie molio padą surinkta keramikos, gyvulių kaulų, rastas akmeninis tinklo pasvaras.

Kultūrinis sluoksnis 2 gulėjo po smėlio su žeme sluoksniu, 20–30 cm giliau viršutinio sluoksnio (2 pav.). Apatinis kultūrinis sluoksnis išliko fragmentiškai, jo storis buvo 20–30 cm. Sluoksnį sudarė tamsi žemė su angliukais. Perkaso PV dalyje abu sluoksniai susiliejo. Sluoksnio apačioje rastos dvi dėmės. Pirmą buvo apie 60 cm skersmens, įgilinta iki 25 cm – tai židinio vieta. Židinio duobėje buvo perdegusio molio trupinių, anglių, keramikos. Apie židinį atsi-

dengė 2–8 cm skersmens kuolaviečių dėmės. Kita 50x40 cm dydžio ovali dėmė buvo užpildyta moliu. Preparuojant sluoksnį rasta lipdytos ir apžiestos keramikos, perdegusio molio gabalų, smiltainio galąstuvėlio nuolauža, gyvulių kaulų.

Nuo dvaro rūmų R fasado iki esamo komunikacijų šulinio R kalvos pašlaitėje buvo iškasta 33 m ilgio tranšėja, didesnėje kurios dalyje gruntas jau buvo perkastas net iki 2 m gylio. Tranšėjoje buvo iškasti 3 šurfai. Dviejose šurfluose R tranšėjos dalyje aptikti suardyti kultūriniai sluoksniai. Šurfe 2 dvaro kalvos pašlaitėje kultūrinio sluoksnio fragmentas atidengtas 2,1 m gylyje (H_{abs} 8,23 m). Kultūrinis sluoksnis buvo 10–20 cm storio. Jį sudarė sluoksniukas iš perdegusio molio tinko su anglimis ir, atrodo, suardyto židinio dėmė, kurioje rasta perdegusio molio, anglių, keramikos trupinių.

Šurfe 3, tirtame kalvos šlaite, į V nuo šurfo 2, kultūrinio sluoksnio paviršius rastas 2,35 m gylyje nuo žemės paviršiaus (H_{abs} 8,33 m). Vos 6–8 cm storio kultūrinio sluoksnio apatinėje dalyje buvo 2–3 cm storio juodos žemės su suodžiais ir angliukais horizontas. Sluoksniu paviršiuje gulėjo perdegę molio tinko gabalai ir keramika. Daug perdegusio molio tinko gabalų buvo su rąstelių atspaudais ir tinkuotu pirštais brauktu paviršiumi. Atspaudai perdegusio molio tinko gabaluose rodo, kad moliu yra buvusi apdrėbta struktūra, pastatyta iš 10–23 cm skersmens įvairios medienos rąstelių.

Kultūrinio sluoksnio ruoželis buvo rastas ir šalia rūmų Š fasado, apie 1,8 m gylyje nuo žemės paviršiaus (H_{abs} 9,38 m). Sluoksnis buvo iki 10 cm storio, jį sudarė rusva žemė su akmenukais. Sluoksnyje rasta smulki apžiesta puodo šukė. Giliau buvo įžeminis smėlis.

2013 m. kasinėjimai parodė, kad X–XII a. gyventa ne tik į P ir į R nuo dabartinės dvaro

rūmų vietos, bet ir ant nedidelės kalvos, kur dabar stovi rūmų pastatai. Didesnė dalis šios neįtvirtintos gyvenvietės buvo sunaikinta XIX a. antroje pusėje statant Tiškevičių rūmus. Dvaro rūmų kalvoje ir jos R šlaite tyrimų metu aptikti kultūriniai sluoksniai yra fragmentiškai išlikę 1,3–2,3 m gyliuose.

Perkasoje 1 buvo rasti užstatymo pėdsakai (židiniai, plūkto molio kupolinės (?) krosnies padas) (1 pav.). Šurfuose 2 ir 3 aptikti perdegusio molio tinko gabalai liudija tirtose vietose taip pat buvus pastatų, tarp jų ir rentinių. Daugumą radinių sudaro lipdyta ir apžiesta keramika ir perdegę molio tinko gabalai. Kultūriniai sluoksniai kasinėjimų metu preliminariai datuoti XI–XII a. Nustatyta, kad kalvos viršus (perkasa 1) buvo apgyventas anksčiau. C¹⁴ datavimas atliktas Gamtos tyrimų centro Radioizotopinių tyrimų laboratorijoje. Jis parodė, kad anglies iš šių sluoksnių kalibruotosios datos yra 810–970 AD (viršutinis horizontas) ir 950–1020 AD (apatinis horizontas). Taigi sluoksnyje rastų pastatų liekanos galėjo būti gyvenamųjų namų, kurie čia stovėjo maždaug 950–970 m., gal dar ir pačioje XI a. pradžioje. Dvaro kalvos R pašlaitė galėjo būti apgyventa šiek tiek vėliau – XI–XII a. Kultūriniuose sluoksniuose surinktų kaulų paleozoologinė analizė parodė, kad beveik visi kaulai yra naminių gyvulių (arklys, kiaulė, galvijai), rastas tik vienas laukinio žvėries – elnio kaulas. Du arklio kaulai su kirtimo žymėmis (ištyrė BRIAI prof. habil. dr. Linas Daugnora).

2013 m. kasinėjimai patvirtino, kad Palangoje prie jūros X–XII a. yra buvusios ne dvi atskiros nedidelės gyvenvietės, kaip manyta anksčiau, o viena, ne mažesnė nei 7 ha gyvenvietė (Palangos gyvenvietė V), kurios dalys buvo ir Birutės kalnas su įtvirtinta papėdės gyvenvietė, ir Žemaičių kalnelio gyvenvietė.

Palanga unenclosed settlement near the Amber museum

In 2013, a small hill, which is beside the Palanga Amber Museum building and is 9–11.5 m above sea level, was excavated (one trench and five test pits, a total of 59 m²). Trench 1 (22 m²) on the S side of the palace contained two cultural layers (Fig. 2), one at a depth of 1.3–1.5 m, the other 20–30 cm below the first. Clay surfaces, hearth stains, and a fragment of a partially destroyed clay stove pad were found in the layers along with hand built and partly thrown pottery, pieces of burnt clay, and animal bones. A cultural layer was also discovered beside the palace's N façade at a depth of about 1.8 m from the ground's surface. Fragments of a cultural layer were unearthed at depths of 2.1 m and 2.35 m at the foot of the manor hill and on its slope. They contained pieces of burnt clay daub, log impressions, charcoal, and pottery.

The 2013 excavation showed that in the 10th–12th centuries not only to the S and E of the site of the present-day manor palace but also the small hill where the palace buildings now stand were inhabited. The ¹⁴C calibrated dates: 810–970 AD and 950–1020 AD show when the hilltop was inhabited. Almost all of the bones collected during the excavation were from domesticated animals (a horse, a pig, and cattle), only one wild animal bone having been found, that of a deer.

The 2013 excavation confirms that there was a settlement at least 7 ha in size by the sea in Palanga during the 10th–12th centuries.